

राज्यातील सहकारी दूध संघ व खाजगी दूध प्रकल्प यांना दूध पुरवठा करणाऱ्या दूध उत्पादक शेतकऱ्यांना दुधासाठी प्रतिलिटर रू.५/- अनुदान, दूध भुकटी निर्यातीस रू.३०/-प्रतिकिलो प्रोत्साहनपर अनुदान व राज्यांतर्गत उत्पादित होणाऱ्या दुध भुकटी निर्मितीस प्रतिलिटर रू. १.५०/- प्रोत्साहनपर अनुदान देणेबाबत....

महाराष्ट्र शासन

कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विकास विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: एमएलके- २०२३/प्र.क्र.११५/पदुम-८(ई.क्र.७१६७५७)

मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय- विस्तार, मुंबई ४०० ०३२.
दिनांक: १२ जुलै, २०२४

वाचा:

- १.समक्रमांकीत शासन निर्णय दि.५.१.२०२४ व दि.२६.२.२०२४
२. समक्रमांकीत शासन निर्णय दि.५.७.२०२४

प्रस्तावना:

दूध व दुग्धजन्य पदार्थांचे भाव हे प्रामुख्याने मागणी व पुरवठा आणि आंतरराष्ट्रीय बाजारातील दुध भुकटी व बटरचे दर यावर अवलंबून असतात. त्यानुसार आंतरराष्ट्रीय बाजारात दूध भुकटी व बटरचे दर कमी झाल्यास दुधाचे दर कमी होतात याचा परिणाम देशांतर्गत उत्पादित होणाऱ्या दुध भुकटी व बटरच्या विक्री वर सुद्धा होतो. याशिवाय, दुधाच्या अति पुष्ट (Super Flush) काळातही दुधाचे दर कोसळतात, ही वस्तुस्थिती आहे. तथापि, असे असूनही राज्यातील दुध उत्पादक शेतकऱ्यांचे आर्थिक हित जोपासण्यासाठी शासन "विशेष परिस्थितीत" बाजारात उचित हस्तक्षेप करत असून, दूध उत्पादक शेतकऱ्यांना योग्य न्याय देण्याचा प्रयत्न करीत असते.

दूध भुकटी व बटरचे दर कोसळलेले असल्याने दुधाच्या भावात झालेली घसरण तसेच दूध अनुदान योजना पुनः सुरु करण्याची दूध उत्पादक शेतकऱ्यांकडून मागणी विचारात घेऊन दि.२८.६.२०२४ रोजी अतिरिक्त अर्थसंकल्प सादर करतेवेळी मा. वित्त मंत्री यांनी दूध उत्पादक शेतकऱ्यांना दि.१ जुलै, २०२४ पासून रू.५/- अनुदान देण्याची घोषणा केली आहे.

तसेच दि.१.७.२०२४ रोजी मा. मंत्री (दुग्धव्यवसाय) यांचे अध्यक्षतेखाली राज्यातील प्रमुख दूध संघ व शेतकरी प्रतिनिधींसोबत बैठक आयोजित करण्यात आली होती. त्यानुषंगाने, दि.२.७.२०२४ रोजी सभागृहात मा. मंत्री (दुग्धव्यवसाय) यांनी दूध अनुदान विषयक निवेदन केले त्यानुसार, आंतरराष्ट्रीय बाजारात दूध पावडर व बटरचे दर कमी झाल्यामुळे दूध पावडरचा साठा शिल्लक असल्याने, यावर उपाययोजना म्हणून राज्यातील जे प्रकल्प दूध भुकटी निर्यात करतील, त्यांना निर्यातीस प्रोत्साहन म्हणून रू.३०/- प्रतिकिलो अनुदान देण्याची घोषणा केली. सदर घोषणांच्या अनुषंगाने दि.५.७.२०२४ रोजी मा.मंत्रिमंडळाच्या मान्यतेने शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आला आहे.

आता, राज्यातील विविध दूध उत्पादक संघटनेमार्फत राज्यांतर्गत दूध भुकटीमध्ये रूपांतरित होत असलेल्या दुधास प्रतिलिटर प्रोत्साहनपर अनुदान देण्याची मागणी होत आहे. दूध भुकटी रूपांतरणामुळे राज्यातील अतिरिक्त दूध हे दूध भुकटी प्रकल्पांमार्फत स्विकारल्याने

राज्यातील अतिरीक्त दुधाचा प्रश्न मार्गी लागून दुधाच्या भावात सुधारणा होण्यास मदत होईल.

उपरोक्त सर्व बाबींचा विचार करता, राज्यातील दूध भुकटीमध्ये रूपांतरीत होत असलेल्या दुधास प्रतिलिटर प्रोत्साहनपर अनुदान देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

दूध उत्पादक शेतकऱ्यांच्या दुधाला उचित भाव मिळण्यासाठी राज्यातील सहकारी व खाजगी दूध प्रकल्पांना दूध पुरवठा करणाऱ्या दूध उत्पादक शेतकऱ्यांना रु.५/- प्रतिलिटर अनुदान व दूध भुकटी निर्यातीस रु.३०/- प्रतिकिलो निर्यात प्रोत्साहनपर अनुदान दिनांक ५ जुलै, २०२४ रोजी निर्गमित करण्यात आलेला शासन निर्णय अधिक्रमित करून शासन पुढीलप्रमाणे निर्णय घेत आहे.

अ) दूध अनुदान योजना:-

- १) राज्यातील सहकारी दूध संघ व खाजगी दूध प्रकल्पांमार्फत संकलित होणाऱ्या गाय दुधाकरीता दूध उत्पादक शेतकरी यांना प्रतिलिटर रु.५/- इतके अनुदान अनुज्ञेय करण्यात येत आहे.
- २) सहकारी दूध संघ व खाजगी दूध प्रकल्पांनी दूध उत्पादक शेतकरी यांना ३.५ फॅट /८.५ एसएनएफ या गुणप्रतिकरीता किमान रु.३०/- प्रतिलिटर इतका दर संबंधित दूध उत्पादक शेतकऱ्यांच्या वैयक्तिक बँक खात्यावर रोख विरहीत पद्धतीने (ऑनलाईन) अदा करणे बंधनकारक राहिल. तदनंतर, शेतकऱ्यांना शासनामार्फत रु.५/- प्रतिलिटर बँक खात्यावर थेट वर्ग (डीबीटी) करण्यात येईल.
- ३) फॅट व एसएनएफ ३.५/८.५ या गुणप्रतिपेक्षा प्रति पॉईन्ट कमी होणाऱ्या फॅट व एसएनएफ करीता प्रत्येकी ३० पैसे वजावट करता येईल. तसेच प्रति पॉईन्ट ३० पैसे वाढ करण्यात यावी.
- ४) सदर योजनेच्या अंमलबजावणीकरीता संगणक प्रणालीद्वारे (सॉफ्टवेअर) अनुदान दूध उत्पादक शेतकरी यांच्या बँक खात्यावर डीबीटीद्वारे अदा करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.
- ५) माहे जून, २०२४ मधील आकडेवारीनुसार सहकारी दूध संघ व खाजगी दूध प्रकल्पांमार्फत होणारे गायीचे दुध संकलन सुमारे १२० लक्ष लिटर प्रतिदिन इतके आहे. प्रस्तावित रु.५/- प्रतिलिटर अनुदानप्रमाणे तीन महिन्यांच्या कालावधीकरीता सुमारे रु.५४०.०० कोटी इतके अनुदान आवश्यक राहिल. तथापि, प्रत्यक्ष होणाऱ्या दूध संकलनातील घट वा वाढ यानुसार उपरोक्त रकमेत बदल होण्याची शक्यता आहे.
- ६) सदर योजनेतर्गत कोणताही पात्र दूध उत्पादक शेतकरी अनुदानापासून वंचित राहू नये, यासाठी संगणक प्रणालीमध्ये दूध उत्पादक शेतकऱ्यांचा डाटा भरणाऱ्या सहकारी दूध संघ व खाजगी दूध प्रकल्पांना प्रोत्साहनपर प्रतिलिटर रु.०.०५ पैसे देण्यात यावे, याकरीता रु.५.४० कोटी इतक्या निधीस मान्यता देण्यात येत आहे.
- ७) सदर योजना दि.१ जुलै, २०२४ पासून राबविण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. प्रस्तुत योजनेचा दर २ महिन्यांनंतर आढावा घेऊन योजनेस पुढील कालावधीकरीता मुदतवाढ देणेबाबत शासन स्तरावरून निर्णय घेण्यात येईल.

ब) दूध भुकटी निर्यात योजना:-

- १) राज्यातील जे प्रकल्प दूध भुकटी निर्यात करतील, त्यांना रु.३०/- प्रतिकिलो प्रोत्साहनपर अनुदान अनुज्ञेय करण्यात येत आहे.
- २) प्रस्तुत दूध भुकटी अनुदान राज्यातील १५ हजार मे.टन दूध भुकटीकरीता अनुज्ञेय असेल.
- ३) राज्यातील १५ हजार मे.टन दूध भुकटी निर्यातीकरीता रु.३०/- प्र.कि. अनुदानाप्रमाणे रु.४५.०० कोटी इतके अनुदानास मान्यता देण्यात येत आहे.
- ४) दि.०१ जुलै, २०२४ ते दि.३० सप्टेंबर, २०२४ या कालावधीत निर्यात होणाऱ्या दूध भुकटीस अनुदान देय करण्यात येत आहे.

क) राज्यांतर्गत उत्पादित होणाऱ्या दूध भुकटी निर्मितीस प्रोत्साहनपर अनुदान योजना :-

- १) राज्यातील जे प्रकल्प दूध भुकटी निर्मिती करतील त्यांना रु.१.५० प्रतिलिटर प्रोत्साहनपर अनुदान अनुज्ञेय करण्यात यावे.
- २) प्रस्तुत दूध भुकटी अनुदानाची द्विरुक्ती टाळण्यासाठी, राज्यातील जे प्रकल्प दूध भुकटी निर्यात करतील, त्यांना रु.३०/- प्रतिकिलो प्रोत्साहनपर अनुदान किंवा राज्यातील जे प्रकल्प दूध भुकटी निर्मिती करतील त्यांना रु.१.५०/- प्रतिलिटर प्रोत्साहनपर अनुदान यापैकी एकाच योजनेचा लाभ घेता येईल.
- ३) दूध भुकटी रूपांतरण अनुदान प्रतिदिन ६० लक्ष लिटर मर्यादेपर्यंत रूपांतरीत होत असलेल्या दुधास लागू राहील.
- ४) योजनेचा लाभ घेण्यासाठी रूपांतरणाकरीता वापरण्यात येणाऱ्या दुधाची गुणप्रत किमान फॅट ३.२/८.३ एसएनएफ इतकी असणे बंधनकारक राहील.
- ५) जे दूध भुकटी प्रकल्प उपरोक्त “अ” येथील दूध अनुदान योजनेमध्ये सहभाग घेतील, त्याच दूध भुकटी प्रकल्पांना दूध भुकटी रूपांतरण किंवा दूध भुकटी निर्यात प्रोत्साहनपर अनुदानाचा लाभ देय राहील.
- ६) सदर अनुदान हे केवळ ज्या प्रकल्पांचा दूध भुकटी प्रकल्प कार्यान्वित आहे, अशाच प्रकल्पांना लागू राहील.
- ७) दूध भुकटी प्रकल्प यांनी दैनंदिन दूध भुकटी करीता वापरण्यात येणाऱ्या दुधाची आकडेवारी व त्यापासून निर्मित दूध भुकटीची आकडेवारी संबंधित जिल्हा दुग्धव्यवसाय विकास अधिकारी कार्यालयास अवगत करणे अनिवार्य राहील.

।) दूध अनुदान योजना राबविताना पुढील अटी व शर्ती विहीत करण्यात येत आहेत:-

- १) या योजनेत सहभागी होण्यासाठी राज्यातील सहकारी दूध संघ व खाजगी दूध प्रकल्पांनी आयुक्त, दुग्धव्यवसाय विकास यांचेकडे अर्ज करणे बंधनकारक राहील.
- २) डीबीटी करण्यासाठी दूध उत्पादक शेतकऱ्यांचे बँक खाते हे त्यांच्या आधार कार्डशी व पशुधनाच्या आधार कार्डशी (Ear Tag) संलग्न (लिक) असणे आवश्यक असेल. त्याची पडताळणी संबंधित जिल्हा दुग्धविकास अधिकारी, सहाय्यक निबंधक सहकारी संस्था (दुग्ध), जिल्हा पशुसंवर्धन उपायुक्त यांच्या समितीमार्फत करण्यात यावी.
- ३) सदर दूध अनुदानाची रक्कम समान ०९ हफत्यांमध्ये (१० दिवसाचा देय अदायगी कालावधी) उपलब्ध करून देण्यात यावी.

II) दूध भुकटी निर्यात योजना अटी व शर्ती:-

- १) भारताबाहेर दूध भुकटी निर्यात केल्याचे सिध्द करण्याची संपूर्ण जबाबदारी संबंधित अनुदान मागणी करणाऱ्या प्रकल्पधारकांची राहिल.
- २) दूध भुकटी अनुदान केवळ महाराष्ट्र राज्यात नोंदणी झालेल्या सहकारी व खाजगी दूध संघांना देय राहिल.
- ३) आयुक्त, दुग्धव्यवसाय यांनी दि.०१ जुलै, २०२४ ते दि.३० सप्टेंबर, २०२४ या कालावधीत दूध भुकटी निर्यात झाली असल्याची खातरजमा करून अनुदान वितरीत करण्याची कार्यवाही करावी.

III) सर्वसाधारण अटी व शर्ती:-

- १) उपरोक्त योजनेमध्ये सहभागी झालेल्या सहकारी दूध संघ व खाजगी दूध प्रकल्पांनी दूध खरेदीबाबतचे अभिलेख दररोज अद्ययावत ठेवणे व संबंधित जिल्हा दुग्धव्यवसाय विकास अधिकारी यांना देणे बंधनकारक राहिल. त्याची प्रत आयुक्त, दुग्धविकास यांना सादर करण्यात यावी.
- २) आयुक्त, दुग्ध विकास यांनी शहानिशा (Verification) करून योजनेच्या अनुदानाची अंतिम अदायगी करण्यात यावी.
- ३) उपरोक्त योजनेची नियमितपणे तपासणी करण्यासाठी आयुक्त, दुग्धव्यवसाय विकास आवश्यकतेनुसार कार्यवाही करतील.
- ४) या योजनेमध्ये कोणत्याही सहकारी दूध संघ व खाजगी दूध प्रकल्पांमार्फत अनियमितता झाल्याचे आढळून आल्यास संबंधित संघांवर कायदेशिर कारवाई करून, अनुदानाची रक्कम व्याजासह वसूल करण्यात येईल. तसेच सदर संघ/प्रकल्प अनुदानास अपात्र ठरविले जातील.
- ५) सदर अनुदान परराज्यातून संकलित होणाऱ्या दुधास लागू राहणार नाही.
- ६) प्रस्तुत दूध अनुदान योजना केवळ राज्यातील दूध उत्पादक शेतकऱ्यांना लागू राहिल.
- ७) योजनेत सहभागी होणाऱ्या शेतकऱ्यांकडील दुधाळ जनावरांची नोंदणी (EAR TAG) महाराष्ट्र राज्यात INAPH/भारत पशुधन पोर्टलवर असणे बंधनकारक राहिल.
- ८) शेतकऱ्यांचे आधार लिंक बँक खात्याची पशुधनाची INAPH /भारत पशुधन पोर्टलवर नोंदणी करण्यात यावी.
- ९) उपरोक्त अटी व शर्तीची काटेकोरपणे अंमलबजावणी करण्याची जबाबदारी आयुक्त, दुग्धव्यवसाय विकास यांची राहिल.

सदर अनुदानावरील खर्च मागणी क्र.डी-५, २४०४, दुग्धव्यवसाय विकास ००,१०२, दुग्धव्यवसाय प्रकल्प, दूध व दूध भुकटीकरीता अनुदान, (०५)(०१)- अतिरीक्त दुधाचे रूपांतर व निर्यात करीता अनुदान, ३३-अर्थसहाय्य, (२४०४४१११) या लेखाशिर्षांतर्गत पुरवणी मागणीद्वारे उपलब्ध करून देण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. या लेखाशिर्षामधून अनुदानाची रक्कम आहरीत करण्याकरीता नियंत्रक अधिकारी म्हणून आयुक्त, दुग्धव्यवसाय विकास राहतील. तसेच रु.५/- प्र.लि. दूध अनुदानाकरीता आहरण व संवितरण अधिकारी म्हणून उपायुक्त (प्रक्रिया व वितरण) आणि दूध भुकटी अनुदानाकरीता आहरण व संवितरण अधिकारी म्हणून उपायुक्त (उत्पादन व प्रापण) दुग्धव्यवसाय विकास यांना घोषित करण्यात येत आहे .

सदर शासन निर्णय मा. मंत्रीमंडळ बैठक दि.११.७.२०२४ अन्वये दिलेल्या मान्यतेच्या अनुषंगाने निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२४०७१२१५५४३३८५०१ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(अश्विनी यमगर)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा.राज्यपाल,महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
२. मा.मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
३. मा.मंत्री पदुम/मा. राज्यमंत्री पदुम यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
४. मा.विरोधी पक्षनेता,विधानसभा, महाराष्ट्र राज्य
५. मा.विरोधी पक्षनेता,विधान परिषद , महाराष्ट्र राज्य
६. मा.मुख्य सचिव,महाराष्ट्र राज्य मंत्रालय,मुंबई
७. अपर मुख्य सचिव (पदु) यांचे स्वीय सहायक कृषि, पशुसंवर्धन,दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
८. आयुक्त,पशुसंवर्धन, पुणे महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
९. आयुक्त, दुग्ध व्यवसाय विकास, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
१०. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी दूध महासंघ, गोरेगांव,मुंबई
- ११.प्रादेशिक पशुसंवर्धन सहआयुक्त, सर्व
१२. जिल्हा पशुसंवर्धन उपआयुक्त, सर्व
१३. प्रादेशिक दुग्ध व्यवसायविकास अधिकारी सर्व.
१४. जिल्हा दुग्धव्यवसाय विकास अधिकारी, सर्व
१५. वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२